

Poznámka k informační struktuře pramene

Nesrozumitelné v Hrochově učebnici bylo místo, kde se hovoří o znacích a symptomech (s. 127).

Hroch pracuje s teorií pramene polského historika J. Topolského, který se pokusil celou problematiku pramene uchopit v rámci teorie komunikace. Pramen nese informaci od historické skutečnosti k historikovi. V dalším výkladu se dovíme, že prameny je třeba zkoumat kvůli jejich interpretaci také z hlediska jejich adresnosti a neadresnosti, tedy zda byly cíleně určeny někomu ze svých současníků (korespondence), budoucím pokolením pro uchování kolektivní paměti (památníky, mohyly, nápisy) nebo historikům. Topolského teorie tuto adresnost/neadresnost pak rozvíjí ve vztahu k institucionálním a osobním pramenům.

Na straně 127 se tedy objevuje místo, kde se hovoří o znacích právě ve vztahu k těmto adresným pramenům, předem určeným někomu (byť někdy nekonkrétnímu, obecnému). Cituji doslova:

*Informační struktura v dynamickém pojetí se úzce váže k teorii **znaku** a jeho výkladu. Znakem se rozumí činnost (chování) nebo předmět, jež jsou výsledkem záměrné komunikace určitého stavu věci. Adresné prameny mají charakter znaku. Prameny neadresné označuje tato teorie jako **symptomy** (příznaky) a dělí je na:*

1. *společenské – lidské činnosti (chování) nebo jejich výtvoř, které nejsou určeny ke komunikaci;*
2. *přírodní – všechny symptomy, jež nemají charakter záměrné lidské činnosti.*

Citované místo je opravdu poněkud málo přehledné. Ale tak složité to není. Klasifikace na znak/symptom slouží historikovi především k uvědomění si, zda informaci, kterou pramen nese, je třeba před vlastní interpretací nejprve dekodovat (protože je hlouběji zakódována do nějakého minulého komunikačního rámce mezi historickým vysílatelem informace a historickým adresátem), nebo ji stačí jen prostě interpretovat, protože pramen nevznikl v procesu komunikace, ale jen jisté činnosti v minulosti. První platí pro prameny - znaky, druhé pro prameny - symptomy.

Pro větší názornost si dosaďme za činnost (chování) a předmět něco konkrétního. Činností (chování) může být třeba zvednutí ruky na pozdrav, předmětem diplom ze studií.

Příklad první. Pokud máme zachyceného na fotografii¹ člověka stojícího před jiným člověkem, který zvedá ruku, lze obraz dekodovat (při zohlednění dalších kontextů obrazu) jako pozdrav. Zvednutá ruka označuje pozdrav, není to náhodné lidské chování. Zvednutá ruka je znakem, který bylo třeba dekodovat, abychom v něm rozlišili vlastní sdělení – pozdrav.

Příklad druhý. Diplom z univerzitních studií je kus popsaného nebo potištěného papíru. Je to ale především právní dokument, kterým určitá, na dokumentu uvedená vzdělávací instituce prostřednictvím podpisů odpovědných osob sděluje, že jmenovitě uvedená osoba splnila podmínky určitého studia a je tedy oprávněna využívat všechny výhody vážící se ke splnění studia (např. nést určitý vysokoškolský titul, u učitele oprávnění vyučovat, u lékaře oprávnění léčit, u architekta oprávnění navrhovat budovy). Souvislosti, které z kusu popsaného papíru dělají diplom, je třeba nejprve prostudováním textu, symbolů, razítek a podpisů dekodovat, než historik získá informaci, jíž může dále interpretovat. I diplom je proto mezi prameny znakem, protože nese určité vnitřní adresné sdělení.

Pramen je znakem, pokud byla nějaká činnost nebo předmět někomu cíleně určena, byla přímou součástí lidské komunikace a nese s sebou kromě vlastní podstaty (fyzický pohyb - zvednutá ruka, hmotná podstata – potištěný, podepsaný papír) také informační sdělení určené pro adresáta. Adresát

---

¹ Pomiňme nyní, že sama fotografie je adresným pramenem a tedy znakem, jenž bychom museli dekodovat.

rozuměl, co mu bylo sděleno, protože chápal široké jazykové, komunikační, symbolické, obecně kulturní souvislosti své doby. Chápal, co mu chováním nebo předmětem mělo být označeno. Historik zná tyto souvislosti jen fragmentárně a vždy hůře než dobový adresát. Pramen - znak je tedy něčím, co musí historik nejprve dekodovat, než ho bude moci interpretovat.

Naopak automobil Škoda 100, kterým váš dědeček odvážel každý pátek počátkem 80. let 20. století na chalupu vaši babičku, a jejich děti, vašeho tatínku a vaši tetu, je bezpochyby pramenem pro studium normalizačního období komunistického panství. Je to ale pramen neadresný, nevznikl v procesu komunikace, není třeba dekodovat žádné vnitřní sdělení, a není proto znakem. Škoda 100 je však příznačným rysem každodenního života a životní úrovně v normalizaci, je proto příznakem, symptomem normalizačních sociálních dějin. Je ale také symptomem vývoje automobilového průmyslu ve 3. čtvrtině 20. století, symptomem dějin českého průmyslového designu, apod. Záleží na historikově konkrétním tázání a souvislostech výzkumu.

Jak se v Hrochově publikaci píše na následujících odstavcích, rozdělení na znaky a symptomy neznamena, že tentýž pramen nemůže být určen jednou jako znak, podruhé jako symptom. Právě naopak. Mnohý pramen může podle perspektivy historikova tázání být jednou znakem, který je třeba důkladně dekodovat, jindy symptomem, který poukazuje na příznačný rys nějakého minulého sociokulturního fenoménu. Výše zmíněný univerzitní diplom byl nejprve odhalen jako příklad znaku. To bylo v perspektivě biografického výzkumu (řekněme, že šlo o diplom T. Masaryka, opravňujícího nést titul doktora filozofie, bylo jej třeba konkrétně dekodovat, abychom rozuměli, jaké bylo Masarykovo vzdělání). V jiné perspektivě je univerzitní diplom jakožto evropská forma ukončení určitého typu vzdělání pramenem - symptomem pro výzkum dějin univerzit a dějin lidské vzdělanosti.